

STRUČNÝ KOMENTÁŘ

Šetření *Životní podmínky* každoročně přináší údaje týkající se sociální a ekonomické situace českých domácností. Informuje o změnách v jejich struktuře, o výši a skladbě jejich příjmů a o vývoji podílu populace ohrožené chudobou a sociálním vyloučením. Výsledky šetření *Životní podmínky 2012* odráží stav v roce 2011 a v době dotazování, tj. na jaře 2012.

V souvislosti se zveřejněním výsledků *Sčítání lidu, domů a bytů 2011* byly rozšířeny podklady pro dopočty a vážení dat o údaje, které dříve nebyly dostupné. Zpřesnění se dotklo zejména počtu osob a domácností, na které jsou výběrová data přepočítávána. Předmětem šetření *Životní podmínky* jsou osoby obvykle bydlící v bytech. V předchozích letech byly ze souhrnných demografických dat odečítány pouze osoby žijící v ústavních zařízeních (na základě statistik MPSV) a odhad přistěhovalých cizinců žijících mimo byty. Na základě údajů ze SLDB 2011 byl nově celkový počet osob očištěn nejen o všechny osoby žijící v ústavních zařízeních (jako domovy důchodců, ústavy sociální péče, věznice apod.), ale také o osoby žijící v ubytovnách a mimo bytový fond. Z těchto důvodů je počet osob publikovaný v šetření *Životní podmínky 2012* ve srovnání s předchozími roky nižší. V důsledku provedených změn se snížila průměrná velikost domácnosti, a zároveň s tím se přiblížila struktura domácností z hlediska jejich typu výsledkům SLDB. Podíl domácností jednotlivců se zvýšil o 3,5 p. b. na 27,2 %, a naopak podíl úplných rodin se snížil, a to na 60,4 %. Podíl neúplných rodin zůstal stejný jako v předchozím roce (11,4 %), podobně jako podíl nerodinných domácností (0,9 %).

Přestože nominální příjmy domácností za rok 2011 mírně rostly, reálné příjmy už druhým rokem po sobě zvolna klesají. Mírné zhoršení situace oproti předchozímu roku se projevilo i v subjektivním hodnocení domácností, které si častěji nemohly dovolit sledované výdaje, s příjmy vycházely hůře než v předchozím roce a náklady na bydlení vnímaly jako větší zátěž.

V oblasti sociálního a daňového systému došlo ke zdánlivě malým změnám, které ovšem měly významný vliv na příjmové rozložení domácností, a v důsledku toho i na vývoj míry ohrožení příjmovou chudobou. V první řadě to byla valorizace důchodů k 1. lednu 2011, a to o 60 Kč měsíčně na základní výměře důchodu a o 3,9 % na procentní výměře důchodu. Čisté peněžní příjmy domácností nepracujících důchodců se tak zvýšily v průměru o 445 Kč za měsíc. Díky tomuto nárůstu se domácnosti důchodců posunuly v příjmovém rozdělení blíže k mediánu a celková míra ohrožení příjmovou chudobou nepatrně poklesla, z 9,8 % na 9,6 %. Druhou změnou bylo uplatnění tzv. „povodňové daně“ v podobě snížení slevy na dani na poplatníka, čímž se zvýšila daňová zátěž výdělečně činných osob o 100 Kč za měsíc. Tato změna se reálně nejvíce dotkla tzv. „střední třídy“, u níž měla dopad na zvýšení podílu osob, které se ocitly pod hranicí chudoby.

V roce 2011 dosáhl v průměrné domácnosti úhrnný hrubý peněžní příjem na osobu 170,9 tis. Kč, tedy o 3,4 tis. Kč více než v předchozím roce. Čistý roční peněžní příjem na osobu (počítaný z celkového příjmu domácnosti) pak činil 147,5 tis. Kč, tedy o 2,9 tis. Kč více než v roce 2010. Na průměrný příjem dosáhlo 43,5 % domácností, což vzhledem k přiblížení průměrného příjmu k mediánu bylo o něco více než v předchozím roce. Údaje o vývoji mediánu čistého ročního příjmu byly nově zařazeny do tabulky 15.

Z hlediska postavení osoby v čele domácnosti rostly příjmy všem skupinám, s výjimkou domácností samostatně činných. Jejich situaci negativně ovlivnila horší ekonomická situace v zemi provázaná s nižším odbytem zboží a služeb. V tomto ekonomicky nepříznivém období navíc začala určitá část dosud nezaměstnaných podnikat a jejich příjmy byly z počátku omezené. Čisté roční příjmy domácností samostatně činných se v důsledku toho v přepočtu na osobu snížily na 157,3 tis. Kč, což představuje meziroční pokles o 2,5 %. Tím se prohloubil rozdíl mezi vyšší příjmů domácností samostatně činných a domácností

zaměstnanců s vyšším vzděláním, kterým čisté roční příjmy naopak vzrostly na 176,5 tis. Kč na osobu (o 2,3 %). Příjmy těchto dvou skupin domácností se díky tomu od sebe vzdálily o dalších 8 tis. Kč a rozdíl průměrných čistých příjmů obou skupin tak činil už 19,2 tis. Kč. Naproti tomu diferenciaci příjmů uvnitř skupiny zaměstnanců se oproti předchozímu roku mírně snížila. Roční čisté příjmy zaměstnanců s nižším vzděláním v roce 2011 vzrostly na 127,7 tis. Kč za osobu, tedy podobnou měrou jako příjmy zaměstnanců s vyšším vzděláním. Díky už zmiňované valorizaci rostly také roční čisté příjmy domácností nepracujících důchodců, a to v přepočtu na osobu na 140,0 tis. Kč, tj. meziročně o 4,0 %. Zvýšily se rovněž čisté roční příjmy domácností nezaměstnaných, a to na 80,6 tis. Kč na osobu.

Vyjma důchodů, jež v důsledku valorizace vzrostly, sociální příjmy domácností za rok 2011 svou výší zhruba odpovídaly předchozímu roku. U domácností nezaměstnaných a u ostatních domácností (osob na rodičovské dovolené, studentů apod.) se zvýšil podíl vyplacených dávek v hmotné nouzi i průměrná výše vyplacené dávky, a zároveň se významně snížila výše vyplacených sociálních příplatků. Sociální příplatek je dávkou, jejíž vyplácení bylo v průběhu roku 2011 omezeno pouze na rodiny se zdravotně postiženými dětmi, a která byla k 31. 12. 2011 zcela zrušena.

Růst počtu osob ohrožených chudobou, který se projevoval v předchozích dvou letech, se zastavil. Míra ohrožení příjmovou chudobou se počítá jako podíl osob žijících v domácnostech, jejichž příjem je nižší než stanovená hranice chudoby. Ta se nejčastěji stanovuje jako 60 % mediánu ekvivalizovaného disponibilního příjmu domácnosti, což pro rok 2012 znamenalo 114 953 Kč. Osob žijících v domácnostech s příjmem pod touto hranicí bylo v roce 2012 v ČR 990,3 tis., tedy 9,6 % všech osob bydlících v bytech. Podíl osob ohrožených chudobou, které bydlely v domácnosti s ekonomicky aktivními členy, však nadále rostl – ze 4,0 % v roce 2011 na 4,5 % v roce 2012. Zároveň se mírně zvýšil počet domácností s příjmy pod hranicí životního minima, na celkem 160,1 tis., tedy 3,8 % z celkového počtu domácností. Z hlediska typu mezi nimi převažovaly domácnosti jednotlivců, z hlediska ekonomické aktivity to byly zejména domácnosti nezaměstnaných.

Celková míra materiální deprivace vyjadřující podíl osob, které trpí určitým materiálním nedostatkem, tzn. nemohou si dovolit některé věci, služby či požitky, oproti předcházejícímu roku mírně vzrostla. Podíl jednotlivců žijících v domácnostech, které postrádaly nejméně 3 položky z 9 sledovaných, vzrostl z 16,1 % na 16,8 %, podíl těch, kterým chyběly 4 a více položek, vzrostl z 6,1 % na 6,6 %. Přitom v obou případech významně více stoupl podíl materiálně deprivovaných, kteří měli zároveň příjem pod hranicí chudoby, než těch, kteří měli příjem nad hranicí chudoby.

Výdaje domácností na bydlení meziročně rostly rychleji než jejich příjmy, zhruba o 3,7 %, což v průměru představovalo 2 388 Kč na domácnost za rok. Proto se také zvýšil podíl příjmů, které na bydlení domácnosti vynakládají – v průměru to bylo 18,2 %, tj. o 0,9 p. b. více než v předchozím roce. Zároveň vzrostl podíl domácností vnímajících náklady na bydlení jako velkou zátěž, o 1,6 p. b. na 28,5 %.

Na všeobecně obtížnější finanční situaci poukazuje i větší obava domácností z dalšího zadlužování – méně domácností než v předchozím roce mělo nějaké půjčky, ať už se jednalo o hypotéku (celkem 14,3 %) nebo o nějaké jiné půjčky a úvěry (celkem 16,3 %). Více domácností než v roce 2011 si nemohlo dovolit zaplatit např. neočekávaný výdaj ve výši 9 300 Kč (44,0 %) nebo alespoň týdenní dovolenou pro všechny členy domácnosti (43,8 %).